

Dr Anna Dąbrowska
Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny
im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu
angolu@wp.pl

Dwudziesta rocznica utworzenia Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka i Ludów – przegląd działalności

*The 20th Anniversary of Establishing the African Court on
Human and Peoples' Rights – Overview of Activities*

Abstrakt

Dwudziesta rocznica utworzenia Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka i Ludów jest doskonałą okazją do dokonania przeglądu działalności najmłodszego z trzech funkcjonujących obecnie na świecie regionalnych trybunałów praw człowieka. Celem prezentowanego artykułu jest przedstawienie działań podejmowanych przez Trybunał Afrykański na przestrzeni lat 1998–2018 (począwszy od utworzenia Trybunału Afrykańskiego mocą Protokołu do Karty Afrykańskiej, aż do chwili obecnej) i dokonanie ich analizy. Badanie rozpoczyna się od przypomnienia podstawowych faktów dotyczących powstania tej instytucji, następnie dokonany został przegląd jej początkowej działalności organizacyjno-administracyjnej, działalności sądowej, doradczej i pozasądowej.

Abstract

The 20th anniversary of establishing the African Court on Human and Peoples' Rights is a good occasion to have a closer look at the activities of the youngest among the regional human rights courts functioning in the world. The aim of this paper is to present the activities undertaken by the African Court over the

period 1998–2018 (from the establishment of the African Court by virtue of the Protocol to the African Charter until now) and analyse them. Our research starts with giving the facts concerning the institution establishment. They are followed by an overview of the Court's initial organizational, administrative, judicial, advisory and extra-judicial activities.

Wstęp

Afrykański Trybunał Praw Człowieka i Ludów (dalej Trybunał Afrykański) został powołany mocą art. 1 Protokołu do Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów o ustanowieniu Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka i Ludów¹ (dalej Protokół do Karty Afrykańskiej), przyjętego 9 czerwca 1998 r. w Ouagadougou, Burkina Faso, przez Zgromadzenie Szefów Państw i Rządów Organizacji Jedności Afrykańskiej (aktualnie Unia Afrykańska)². Powszechnie wskazuje się, iż traktat ten został przyjęty po długim okresie nalegania na jego przyjęcie przez naukowców i organizacje pozarządowe³. Trybunał rozpoczął swoją działalność dopiero w 2006 r. Składa się z jedenastu sędziów⁴, a jego siedziba znajduje się w Arushy w Zjednoczonej Republice Tanzanii.

Głównym celem powołania Trybunału Afrykańskiego było uzupełnienie⁵ mandatu ochronnego Afrykańskiej Komisji Praw Człowieka i Ludów⁶

¹ Protokół do Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów ustanawiający Afrykański Trybunał Praw Człowieka i Ludów, Ouagadougou, 10 czerwca 1998 r., OAU Doc. OAU/LEG/EXP/AFCHPR/PROT(III). Protokół do Karty Afrykańskiej ostatecznie wszedł w życie 25 stycznia 2004 r., albowiem oczekiwano na zatwierdzenie go przez państwa członkowskie. Ostatecznie po ratyfikacji przez 15 państw członkowskich postanowienia Protokołu weszły w życie, zgodnie z jego art. 34 ust. 3. Fakt ten został uznany przez część przedstawicieli doktryny za wzmocnienie afrykańskiego systemu ochrony praw człowieka. Kraje, które ratyfikowały Protokół do Karty Afrykańskiej, to: Algieria, Burkina Faso, Burundi, Komory, Wybrzeże Kości Słoniowej, Gambia, Lesoto, Libia, Mali, Mauretania, Rwanda, Senegal, RPA, Togo i Uganda.

² Szerzej na temat przekształcenia Organizacji Jedności Afrykańskiej w Unię Afrykańską: zob. R. Murray, *Human Rights in Africa. From OAU to the African Union*, Nowy Jork 2004.

³ R.G.V. Cole, *The African Court on Human and Peoples' Rights.. Will Political Stereotypes Form an Obstacle to the Enforcement of its Decisions?*, „The Comparative and International Law Journal of Southern Africa” 2010, vol. 43, s. 23–26.

⁴ Tylko Prezes Trybunału Afrykańskiego jest zatrudniony na pełny etat. Pozostali sędziowie pracują w niepełnym wymiarze godzin i przyjeżdżają na sesje zwyczajne co 3 miesiące.

⁵ Uzupełnienie należy rozumieć jako wzmocnienie i pełne wypełnianie celów Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów, Nairobi, 27 czerwca 1981 r., UNTS, vol. 1520, s. 217. Taka regulacja sugeruje, że Trybunał Afrykański wraz z Komisją Afrykańską będą współistnieć jako niezależne ciała, a jednocześnie będą wzajemnie się wzmacniać.

⁶ Warto zwrócić uwagę na fakt, iż Komisja Afrykańska wzywała państwa afrykańskie do szybkiej ratyfikacji Protokołu do Karty Afrykańskiej, zob. *Resolution on the Ratification of the Additional Protocol on the Creation of the African Court of Human and Peoples' Rights*, 12 Annual

(dalej Komisja Afrykańska), która została utworzona jako quasi-sądowy organ Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów (dalej Karta Afrykańska) w 1981 r.⁷ Liczne okrucieństwa, których dopuszczano się na kontynencie afrykańskim, stały się wyraźnym świadectwem niewydolności Komisji Afrykańskiej i bezkarności afrykańskich rządów. Pozasądowe egzekucje, masakry, tortury, zaginięcia, nieuzasadnione zatrzymania, jak również nadzór polityczny czy nękanie, były powszechne i stały się ważną przesłanką dla wzmocnienia efektywności Komisji Afrykańskiej. Od czasu powstania Trybunał Afrykański wraz z Komisją Afrykańską dążą do stworzenia kompleksowego mechanizmu kontynentalnego nadzoru, który pozwoli ustalić, czy państwa-strony wprowadzają w życie swoje zobowiązania prawnomiędzynarodowe, wypowiadają się także na temat roszczeń dotyczących naruszeń praw człowieka przez poszczególne państwa⁸.

W świetle Protokołu do Karty Afrykańskiej Trybunał Afrykański ma kompetencję sporną i doradczą⁹. Do dnia dzisiejszego jedynie 9 państw¹⁰, spośród 30, które są stronami Protokołu do Karty Afrykańskiej, i 55 państw członkowskich Unii Afrykańskiej, złożyło oświadczenie w przedmiocie uznania kompetencji tego Trybunału.

Dwudziesta rocznica utworzenia Trybunału Afrykańskiego skłania do przeglądu i podsumowania jego działalności, choć biorąc pod uwagę wszystkie

Report Activity of the African Commission on Human and Peoples' Rights, annex IV, at 28 ACHPR/Res.29(XXIV)1998. Szerzej na temat Komisji Afrykańskiej: zob. N.J. Udombana, *The African Commission on Human and Peoples' Right and the Development of Fair Trial Norms in Africa*, „African Human Rights Law Journal” 2006, vol. 6, No. 2, s. 298–332; G. Bekker, *The African Commission on Human and Peoples' Rights and Remedies for Human Rights Violations*, „Human Rights Law Review” 2013, vol. 13, s. 499–528.

⁷ Zob. art. 30 Karty Afrykańskiej. W świetle tej regulacji Komisja Afrykańska została utworzona w celu ochrony i promowania praw człowieka w Afryce. Karta Afrykańska przyznała Komisji Afrykańskiej mandat obejmujący m.in. daleko idące działania promocyjne, ochronne, quasi-sądowe, doradcze i dyplomatyczne.

⁸ Art. 2 Protokołu do Karty Afrykańskiej stanowi, że Trybunał Afrykański uzupełnia mandat ochronny Komisji Afrykańskiej. Komisja Afrykańska jest quasi-sądowym organem o uprawnieniach zbliżonych do uprawnień Komitetu Praw Człowieka ONZ. Zasada 3 regulaminu Komisji Afrykańskiej określa ją jako „autonomiczny organ traktatowy działający w ramach Unii Afrykańskiej w celu promowania praw człowieka i ludów oraz zapewnienia ich ochrony w Afryce”, zob. *Rules of Procedure of the African Commission on Human and Peoples' Rights* 2010, <http://www.achpr.org/instruments/rules-of-procedure-2010> [dostęp: 09–12.2018].

⁹ Zob. art. 3 i 4 Protokołu do Karty Afrykańskiej. Zob. również: R.W. Eno, *The Jurisdiction of the African Court on Human and Peoples' Rights*, „African Human Rights Law Journal” 2002, vol. 2, No. 2, s. 223–233.

¹⁰ Benin, Burkina Faso, Wybrzeże Kości Słoniowej, Ghana, Malawia, Mali, Rwanda, Tanzania, Tunezja. Na początku 2016 r. Rwanda wycofała swoją uprzednio złożoną deklarację. Zob. na ten temat: Centre for Human Rights University of Pretoria, *Report. Rwanda's Withdrawal of Its Acceptance of Direct Individual Access to the African Human Rights Court*, 22 March 2016, <http://www.bit.ly/2sFPMam> [dostęp: 09–12.2018].

regionalne trybunały praw człowieka funkcjonujące na świecie, należy stwierdzić, iż Trybunał Afrykański jest stosunkowo młodą instytucją w porównaniu z Europejskim Trybunałem Praw Człowieka¹¹ czy Amerykańskim Trybunałem Praw Człowieka¹².

Początkowa działalność organizacyjno-administracyjna Trybunału Afrykańskiego

Oficjalnie Trybunał Afrykański rozpoczął swoją działalność w listopadzie 2006 r. w Addis Abebie w Etiopii, a w sierpniu 2007 r. przeniósł się do siedziby w Aruszy w Tanzanii. Przez pierwsze dwa lata swojej działalności (2006–2008), licząc od daty wyboru pierwszych sędziów¹³, jego działalność dotyczyła wyłącznie kwestii organizacyjno-administracyjnych, związanych m.in. z rozwojem biura, przygotowywaniem budżetu, jak również opracowywaniem regulaminu przejściowego.

Pierwsza sesja Trybunału Afrykańskiego odbyła się w dniach 3–5 lipca 2006 r. w Banjul (Gambia)¹⁴, niezwłocznie po objęciu funkcji przez sędziów, a jej przedmiotem uczyniono relacje pomiędzy Trybunałem Afrykańskim a Komisją Afrykańską, jak również utworzenie i organizację stałej siedziby Trybunału Afrykańskiego¹⁵. Powołano ponadto Komitet Sędziów odpowiedzialny

¹¹ Ustanowiony mocą Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzonej w Rzymie 4 listopada 1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2 Rzym, ETS No. 5, w mocy od 3 września 1953 r., ratyfikowana przez Polskę 19 stycznia 1993 r., tekst polski: Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

¹² Ustanowiony mocą Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka, San José, 22 listopada 1969 r., w mocy od 18 lipca 1978 r., OAS TS No. 36, UNTS, Vol. 1144, s. 123.

¹³ Pierwszych 11 sędziów Trybunału Afrykańskiego, obywateli państw członkowskich Unii Afrykańskiej, zostało powołanych w styczniu 2006 r. w Chartumie (Sudan). Zostali zaprzysiężeni przed 7. Zgromadzeniem Szefów Państw i Rządów organizacji 2 lipca 2006 r. w Bandżul (Gambia). Pierwszymi sędziami w historii Trybunału Afrykańskiego zostali: Sędzia Gerard Niyungeko (Burundi) – Przewodniczący, sędzia Modibo Tounty Guindo (Mali) – Wiceprezes, sędzia Fatsah Ouguerouz (Algieria), sędzia Jean Emile Somda (Burkina Faso), sędzia Sophia AB Akuffo (Ghana), sędzia Kellelo Justina Mafoso-Guni (Lesotho), sędzia Hamdi Faraj Fanoush (Libia), sędzia Jean Mutsinzi (Rwanda), sędzia El Hadji Guissé (Senegal), sędzia Bernard Ngoepe (RPA) oraz sędzia George Kanyiehamba (Uganda).

¹⁴ Powoływane w artykule dane (włącznie z liczbowymi) pochodzą zasadniczo ze źródeł internetowych Trybunału Afrykańskiego, które stanowią podstawę dla niniejszego przeglądu, <http://www.african-court.org/en/> [dostęp 09–12.2018].

¹⁵ Od listopada 2006 r. obsługa Trybunału Afrykańskiego działała w Addis Abebie (Etiopia) w pomieszczeniach udostępnionych przez Komisję Unii Afrykańskiej. Ostatecznie mocą porozumienia pomiędzy Unią Afrykańską a Tanzanią siedzibą Trybunału Afrykańskiego została Tanzania. Zob. Addis Abeba, 31 sierpnia 2007 r., <http://www.african-court.org/en/images/Protocol-Host%20Agreement-Tanzania%20and%20AU.pdf> [dostęp 09–12.2018].

za przygotowanie projektu regulaminu. Podczas drugiej sesji, która odbyła się w dniach 18–21 września 2006 r. w Addis Abebie (Etiopia), utworzone zostało Biuro Trybunału Afrykańskiego, uzgodniono również sprawy budżetowe i finansowe kwestie administracyjne. Trzecia sesja Trybunału Afrykańskiego odbyła się w dniach 11–20 grudnia 2006 r., również w Etiopii. W jej trakcie zaczęto rozpatrywać projekt regulaminu Trybunału Afrykańskiego. Owocem spotkania było także przyjęcie projektu budżetu¹⁶.

Oceniając początkową działalność Trybunału Afrykańskiego, przypadającą na 2006 r., należy wskazać, iż organ ten już na starcie musiał zmierzyć się z wieloma trudnościami, które uniemożliwiły mu efektywne rozpoczęcie działalności. Udany start nowo powstałego organu utrudniała m.in. jego silna zależność od Komisji Unii Afrykańskiej, czego przejawami były brak personelu, własnych środków finansowych czy ustalonej funkcjonalnej siedziby. Można wnioskować, iż to przeszkody natury biurokratycznej w głównej mierze wstrzymały realizację pilnych działań związanych z rozpoczęciem działalności.

W 2007 r. odbyły się cztery sesje zwyczajne Trybunału Afrykańskiego: 19–28 marca, 4–13 czerwca – Addis Abeba (Etiopia), 17–28 września – Arusha (Tanzania), 3–14 grudnia Dar-es-Salaam (Tanzania) oraz jedna sesja nadzwyczajna w dniach 29 października–9 listopada – Arusha (Tanzania). Podczas spotkań rozważano m.in. kwestie związane z procedurą rekrutacji personelu Trybunału Afrykańskiego i wynagrodzeniem sędziów, siedzibą, czasem trwania kadencji członków, a także projektem regulaminu¹⁷.

Dopiero w czerwcu 2008 r. został przyjęty regulamin tymczasowy, choć początkowo przewidywano, iż Trybunał Afrykański zdoła przyjąć regulamin podczas sesji zwołanej w lutym lub marcu 2008 r. Dokument ten obowiązywał do czasu konsultacji z Komisją Afrykańską, w wyniku których w czerwcu 2010 r. Trybunał Afrykański przyjął swój ostateczny regulamin¹⁸.

Nie przesadzając można stwierdzić, iż początkowa działalność Trybunału Afrykańskiego, przypadająca na lata 2006–2008, była nieco ograniczona i wiązała się głównie z jego organizacją. Kształtowanie się nowego organu komplikowała

¹⁶ *Activity Report of the Court for 2006*, <http://www.african-court.org/en/images/Activity%20Reports/EIGHTH%20ORDINARY%20SESSION%2029%2030%20January%202007%20Addis%20Ababa%20ETHIOPIA%20AssemblyAU8%20VIII%20ACTIVITY%20REPORT%20OF%20THE%20COURT%20FOR%202006.pdf> [dostęp 09–12.2018], s. 3.

¹⁷ *Report of the African Court on Human and People's Rights for 2007*, <http://www.african-court.org/en/images/Activity%20Reports/EXECUTIVE%20COUNCIL%20Thirteenth%20Ordinary%20Session%2024%2028%20June%202008%20Sharm%20ElSheikh%20EGYPT%20REPORT%20OF%20THE%20AFRICAN%20COURT%20ON%20HUMAN%20AND%20PEOPLES%20RIGHTS.pdf> [dostęp 09–12.2018], s. 2.

¹⁸ *Rules of the Court*, http://www.african-court.org/en/images/Basic%20Documents/Final_Rules_of_Court_for_Publication_after_Harmonization_-_Final__English_7_sept_1_.pdf [dostęp 09–12.2018].

też kwestia dotycząca jego współdziałania z Trybunałem Sprawiedliwości Unii Afrykańskiej¹⁹. Co więcej, w lipcu 2004 r. mocą Protokołu nastąpiło połączenie obu organów. W świetle nowej regulacji zaplanowane zostało rozszerzenie jurysdykcji połączonego sądu na sprawy karne. Nowy Trybunał będzie sprawował jurysdykcję nad sprawami ogólnymi, prawami człowieka i sprawami karnymi (podobnie jak Międzynarodowy Trybunał Karny).

Działalność sądowa i doradcza Trybunału Afrykańskiego

W świetle art. 3 Protokołu do Karty Afrykańskiej Trybunał Afrykański sprawuje jurysdykcję nad wszystkimi przedłożonymi mu sprawami dotyczącymi interpretacji i stosowania Karty Afrykańskiej, Protokołu do Karty Afrykańskiej oraz wszelkich innych instrumentów dotyczących ochrony praw człowieka ratyfikowanych przez dane państwo Unii Afrykańskiej.

Warto w tym miejscu podkreślić, iż dostęp do Trybunału Afrykańskiego jest ograniczony, albowiem osoby fizyczne i organizacje pozarządowe nie mogą się do niego zwracać bezpośrednio. Podmioty te uprawnione są do wszczęcia postępowania wyłącznie w sytuacji, gdy Trybunał Afrykański da im na to zezwolenie i – co bardziej kłopotliwe – jeśli państwo pozwane o naruszenie międzynarodowego prawa praw człowieka przyjęło jego jurysdykcję²⁰.

Działalność sądowa prowadzona przez Trybunał Afrykański w badanym okresie dotyczyła przyjęcia i rozpatrzenia wniesionych do niego spraw, organizacji publicznych rozpraw oraz wydawania wyroków.

Pierwsze postępowanie przed Trybunałem Afrykańskim, zainicjowane skargą z 11 sierpnia 2008 r. przeciwko Republice Senegalu²¹, zwieńczone zostało po szesnastu miesiącach wydaniem wyroku, w którym Trybunał Afrykański stwierdził brak jurysdykcji do orzekania w sprawie.

Przez kolejne dwa lata (2009–2010) organ nie podejmował żadnej aktywności orzeczniczej, co budziło obawy, że stanie się instytucją fasadową,

¹⁹ Utworzony mocą art. 18 Aktu Konstytucyjnego Unii Afrykańskiej jako główny organ sądowy tej organizacji, por. Akt Konstytucyjny Unii Afrykańskiej, Lomé, 11 lipca 2000 r., UNTS, Vol. 2158, s. 3. Zob. N.J. Udombana, *An African Human Rights Court and an African Union Court. A Needful Duality or a Needless Duplication?*, „Brooklyn Journal of International Law” 2003, vol. 28, No. 3, s. 811.

²⁰ Art. 5 ust. 3 w zw. z art. 34 ust. 6 Protokołu do Karty Afrykańskiej. Zob. M. Ssenyonjo, *Direct Access to the African Court on Human and Peoples' Rights by Individuals and Non Governmental Organisations. An Overview of the Emerging Jurisprudence of the African Court 2008–2012*, „International Human Rights Law Review” 2013, vol. 2(1), No. 17, s. 51–54.

²¹ *Michelot Yogogo M'baye v. Republic of Senegal*, wyrok z dnia 15 grudnia 2009 r., Application No. 001/2008.

pozbawioną praktycznego znaczenia²². Momentem przełomowym okazał się rok 2011, w którym przed Trybunałem Afrykańskim zawisło czternaście spraw. W większości z nich Trybunał stwierdził brak właściwości *ratione personae*²³, m.in. z uwagi na fakt, iż pozwany nie był członkiem Unii Afrykańskiej²⁴. W jednym wniosku, w odniesieniu do przypadków naruszenia umowy o pracę, stwierdził, iż w świetle art. 34 ust. 6 Protokołu do Karty Afrykańskiej nie ma jurysdykcji *ratione materiae* do rozpoznania wniesionej sprawy²⁵. Pomimo rosnącej liczby spraw wnoszonych do Trybunału Afrykańskiego wydaje się, że nadal nie jest on w wystarczającym stopniu wykorzystywany przez ludność afrykańską i organizacje pozarządowe. Głównymi przyczynami takiego stanu rzeczy są brak wiedzy w przedmiocie procedury wnoszenia skarg, jak również ograniczony dostęp osób fizycznych i organizacji pozarządowych, o czym była mowa powyżej. W związku z tymi ograniczeniami w latach 2008–2013 rozstrzygnięcia Trybunału Afrykańskiego dotyczyły głównie kwestii wstępnych, a wiele spraw uznano za niedopuszczalne lub poza jurysdykcją organu²⁶.

Począwszy od 2013 r. Trybunał Afrykański zaczął ustalać więcej kwestii merytorycznych. Częściowo jest to zasługa działań Trybunału Afrykańskiego związanych z informowaniem państw, obywateli Afryki, jak również innych zainteresowanych podmiotów odnośnie do jego kompetencji, co przełożyło się na większą liczbę prawidłowo składanych do Trybunału Afrykańskiego skarg. Dzięki temu wypowiedzieć się na temat kilku nierozstrzygniętych kwestii dotyczących praw na kontynencie afrykańskim, a tym samym przyczynić

²² J. Biegon, M. Killander, *Human Rights Developments in the African Union during 2009*, „African Human Rights Law Journal” 2010, vol. 10, s. 232.

²³ Zob. np. *Association des Juristes d’Afrique pour la Bonne Gouvernance v. Republic of Cote d’Ivoire*, decyzja z 16 czerwca 2011 r., Application No. 006/2011; *Convention Nationale des Syndicats du Secteur Education (CONASYSED) v. Republic of Gabon*, decyzja z 15 grudnia 2011 r., Application No. 012/2011.

²⁴ *Youssef Ababou v. Kingdom of Morocco*, decyzja z 2 września 2011 r., Application No. 007/2011.

²⁵ *Efoua Mbozo’o Samuel v. Pan African Parliament*, decyzja z 30 września 2011 r., Application No. 010/2011.

²⁶ Zob. *Michelot Yogogo M’baye v. Republic of Senegal*, wyrok z dnia 15 grudnia 2009 r., Application No. 001/2009; *Soufiane Ababou v. Peoples’ Democratic Republic of Algeria*, decyzja z 16 czerwca 2011 r., Application No. 002/2011; *Daniel Amare and Mulugeta Amare v. Republic of Mozambique and Mozambique Airlines*, decyzja z 16 czerwca 2011 r., Application No. 005/2011; *Association des Juristes d’Afrique pour la Bonne Gouvernance v. Republic of Cote d’Ivoire*, decyzja z 16 czerwca 2011 r., Application No. 006/2011; *Ekollo M. Alexandre v. Republic of Cameroon and Federal Republic of Nigeria*, decyzja z 23 września 2011 r., Application No. 008/2011; *Delta International Investments S.A., Mr and Mrs A.G.L. De Lange v. RPA*, decyzja z 30 marca 2012 r., Application No. 002/2012; *Emmanuel Joseph Uko and Others v. Republic of South Africa*, decyzja z 30 marca 2012 r., Application No. 004/2012; *Amir Adam Timan v. The Republic of Sudan*, decyzja z 30 marca 2012 r., Application No. 005/2012; *Baghdadi Ali Mahmoudi v. Republic of Tunisia*, decyzja z 26 czerwca 2012 r., Application No. 007/2012.

do wzbogacenia afrykańskiego prawa człowieka i praw obywatelskich. Pierwszy wyrok merytoryczny zapadł 14 czerwca 2013 r. Sprawa dotyczyła procesu demokratycznego w wyborach prezydenckich. Rozstrzygając, Trybunał Afrykański stwierdził naruszenie przez Tanzanię szeregu postanowień Karty Afrykańskiej. Uznał jednomyślnie, iż zakaz startowania niezależnych kandydatów w wyborach, wynikający z Konstytucji Tanzanii, stanowi naruszenie Karty Afrykańskiej²⁷.

W ciągu kolejnych 5 lat Trybunał Afrykański, rozwijając swoją działalność orzeczniczą, rozstrzygał istotne kwestie. Na uwagę zasługuje rozstrzygnięcie, w którym Trybunał odniósł się do wolności słowa, stanowiąc, że Burkina Faso nie podjęła odpowiednich działań w celu odnalezienia i ścigania zabójcy dziennikarza i jego towarzyszy w 1998 r.²⁸

Oprócz działalności orzeczniczej w 2014 r., Trybunał Afrykański rozpatrzył pierwszy wniosek o interpretację i rewizję wydanego wcześniej przez siebie wyroku²⁹. Uznał, iż wniosek o wykładnię nie może zostać pozytywnie rozpatrzony, albowiem tego typu wniosek może zostać złożony wyłącznie w celu wykonania jego wyroku. Trybunał Afrykański uznał ponadto, iż w konsekwencji odrzucenia sprawy ze względu na niewyczerpanie krajowych środków odwoławczych wniosek o interpretację nie jest możliwy do rozpatrzenia. W kwestii rewizji wyroku, zdaniem Trybunału Afrykańskiego, wniosek nie uwzględnił kluczowych punktów poprzedniego wyroku. Co więcej, wnioskodawca nie wskazał nowych, nieznanych mu wcześniej, dowodów.

W 2014 r. Trybunał Afrykański wydał również pierwsze orzeczenie w sprawie odszkodowań, uznając tym samym swoje uprawnienia do ich przyznania. Wart odnotowania jest fakt, iż w lipcu 2014 r. uruchomił system pomocy prawnej w celu sfinansowania przez ewentualnych skarżących kosztów związanych z wynajęciem adwokata czy z podróżą.

Do lutego 2017 r. Trybunał Afrykański rozstrzygał w 33 sprawach spornych, a 95 spraw nadal czekało na rozpoznanie. Według stanu na koniec 2017 r. Trybunał Afrykański otrzymał łącznie 147 skarg, z których 32 zostały rozpatrzone. Z przywołanych statystyk widać więc, że w kolejnych latach Trybunał Afrykański przyspieszył swoją działalność orzeczniczą. Można rzec, iż nastąpił szybki postęp, m.in. dzięki wydaniu szeregu przełomowych orzeczeń i prowadzeniu działań mających na celu wzmocnienie praw człowieka w Afryce.

²⁷ *Tanganyika Law Society, The Legal and Human Rights Centre & Reverend Christopher Mtikila v. United Republic of Tanzania*, wyrok z 14 czerwca 2013 r. (*Merits*), Application No. 009/2011–011/2011.

²⁸ *Zongo v. Burkina Faso*, wyrok z 28 marca 2014 r., Application No. 013/2011.

²⁹ *Urban Mkandawire v. Republic of Malawi*, wyrok z 28 marca 2014 r., Application No. 003/2011.

Jako przykład można wskazać przełomową sprawę *Ogiek*³⁰, przekazaną Trybunałowi Afrykańskiemu przez Komisję Afrykańską³¹. Było to pierwsze orzeczenie Trybunału Afrykańskiego w sprawie traktowania i praw ludności rdzennej, w którym orzekł, iż rząd kenijski naruszył prawa ludu Mau Ogiek, eksmitując jego członków z ich rodowej ziemi. W oparciu o wcześniejsze decyzje Komisji Afrykańskiej w podobnych sprawach Trybunał Afrykański stwierdził naruszenie prawa do niedyskryminacji, prawa do kultury, prawa do religii, prawa do własności, prawa do swobodnego dysponowania dobrami i zasobami naturalnymi oraz prawa do gospodarczego i społecznego rozwoju. Wyrok ten został uznany za wielkie zwycięstwo w dziedzinie ochrony praw ludności tubylczej, albowiem dotyczy wielu złożonych i drażliwych kwestii dotyczących sytuacji rdzennych mieszkańców całego kontynentu³².

Wśród pozostałych naruszeń szczególnego podkreślenia wymaga wyrok Trybunału Afrykańskiego z 11 maja 2018 r. Był to pierwszy wyrok dotyczący praw kobiet i dzieci w Afryce, w którym Trybunał nałożył na państwa zobowiązanie do utrzymania międzynarodowych standardów praw człowieka w sferze prawa rodzinnego, nawet jeśli może to wymagać odejścia od prawa religijnego i zwyczajowego³³.

Zestawiając działalność orzeczniczą Trybunału Afrykańskiego z działalnością sądową pozostałych regionalnych trybunałów praw człowieka – Trybunału Europejskiego i Trybunału Amerykańskiego – nie można uznać jej za wysoko rozwiniętą. Niski poziom wniesionych i rozpatrzonych spraw jest zapewne konsekwencją ograniczonego zobowiązania jurysdykcji państw afrykańskich, które podpisały Kartę Afrykańską, będącą fundamentalnym instrumentem prawnym Trybunału Afrykańskiego. Co więcej, nie jest to organ pełnoetatowy, lecz sesyjny (cztery sesje zwyczajne rocznie), z 11 sędziami orzekającymi w niepełnym wymiarze godzin, z wyjątkiem prezesa, który pracuje w pełnym wymiarze czasu i ma siedzibę w budynku Trybunału Afrykańskiego.

Przez cały okres działalności Trybunału Afrykańskiego łącznie wpłynęło do niego 180 skarg, z czego 165 stanowią skargi indywidualne, 12 – skargi wniesione przez organizacje pozarządowe i 3 skargi przedłożone przez Komisję Afrykańską.

³⁰ *African Commission on Human and Peoples' Rights v. Republic of Kenya*, wyrok z 26 maja 2017 (*Merits*), Application No. 006/2012.

³¹ Zgodnie z art. 5 ust. 1 Protokołu do Karty Afrykańskiej.

³² Szerzej na ten temat: *The Contribution of the African Court on Human and Peoples' Rights to the Protection of Indigenous Peoples' Rights*, di Enzamaría Tramontana, *Ricercatrice di Diritto internazionale Università degli Studi di Palermo*, 14 Marzo 2014, <http://www.sipotra.it/wp-content/uploads/2018/03/The-Contribution-of-the-African-Court-on-Human-and-Peoples%E2%80%99-Rights-to-the-Protection-of-Indigenous-Peoples%E2%80%99-Rights.pdf> [dostęp: 09-12.2018].

³³ *Rutabingwa Chrysanthé v. Republic of Rwanda*, wyrok z 11 maja 2018 r., Application No. 022/2015.

Na dzień 1 listopada 2018 r. Trybunał Afrykański zakończył rozpatrywanie 48 skarg, 4 skargi przekazał do Komisji Afrykańskiej (zgodnie z art. 6 ust. 3 Protokołu do Karty Afrykańskiej), a 128 skarg jest zawisłych³⁴.

Sesja po sesji Trybunał Afrykański udowodnił, iż jest niezależny i bezstronny, jest też zdolny do karania państw za naruszenia praw człowieka³⁵.

Z dokonanego przeglądu spraw rozpatrywanych przez Trybunał Afrykański wynika, że ich przedmiotem były nierzadko złożone problemy z zakresu praw człowieka, dotyczące m.in. prawa do swobodnego udziału w rządzie kraju, wolności zrzeszania się, prawa do niedyskryminacji, prawa do wysłuchania sprawy przez właściwy i niezawisły sąd, prawa do sprawiedliwego procesu, wolności wypowiedzi, prawa do przeprowadzania wyborów przez niezależny organ, prawa do wolności i bezpieczeństwa, prawa rdzennych społeczności do tradycji-nych ziem i związanych z nimi praw religijnych i kulturowych.

Trybunał Afrykański z roku na rok odnotowuje znaczny wzrost liczby wnoszonych do niego spraw. Można zatem wnioskować, że cieszy się coraz większym zaufaniem obywateli państw afrykańskich. Przy tych pozytywnych wskaźnikach można domniemywać, że liczba spraw wnoszonych do Trybunału Afrykańskiego będzie nadal wzrastać. Wzrost ten jest dowodem na to, że coraz więcej państw, organizacji pozarządowych, jednostek i społeczeństwo obywatelskie jako całość mają świadomość istnienia i pracy Trybunału. Pozytywne byłoby utrzymanie tej dynamiki i zbudowanie w oparciu o działalność Trybunału Afrykańskiego filaru umożliwiającego Afryce rozwój społeczno-gospodarczy i polityczny. W dążeniu tym jednak szczególną rolę powinny odegrać państwa i wszystkie inne zainteresowane podmioty, dążąc do zapewnienia powszechnej ratyfikacji Protokołu do Karty Afrykańskiej i złożenia wymaganej deklaracji umożliwiającej jednostkom i organizacjom pozarządowym bezpośredni dostęp do niego, jak również zapewniając Trybunałowi niezbędne zasoby ludzkie i finansowe.

Prócz kompetencji spornej Trybunał Afrykański wyposażony został w kompetencję doradczą³⁶. Na wniosek państwa członkowskiego Unii Afrykańskiej, któregośkolwiek z jej organów lub którejkolwiek organizacji afrykańskiej (zarówno rządowej, jak i pozarządowej³⁷) uznanej przez Unię Afrykańską, może

³⁴ *Contentious Matters Statistical Summary*, <http://www.african-court.org/en/index.php/cases/2016-10-17-16-18-21> [dostęp: 15.11.2018].

³⁵ Zob. K. Hopkins, *The Effect of an African Court on the Domestic Legal Orders of African States*, „African Human Rights Law Journal” 2002, vol. 2, No. 2, s. 234–251.

³⁶ Szerzej na ten temat: zob. A.P. van der Mei, *The Advisory Jurisdiction of the African Court on Human and Peoples' Rights*, „African Human Rights Law Journal” 2005, vol. 5, No. 1, s. 29–31.

³⁷ Jest to niebywale istotne, albowiem, jak wskazuje A.P. van der Mei, zwłaszcza w Afryce organizacje pozarządowe odgrywają bardzo ważną rolę w promowaniu praw człowieka, bez nich Komisja Afrykańska prawdopodobnie nigdy nie przekształciłaby się w organ, jakim jest dzisiaj. Ze względu na ograniczenia spornej jurysdykcji Trybunału Afrykańskiego organizacje

on wydawać opinie dotyczące każdej kwestii prawnej związanej z Kartą Afrykańską lub innym dokumentem dotyczącym praw człowieka, jeśli jej przedmiot nie jest związany z kwestią rozpatrywaną przez Komisję Afrykańską³⁸.

Według stanu na dzień 1 listopada 2018 r. do Trybunału Afrykańskiego łącznie wpłynęło 13 wniosków³⁹ o wydanie opinii doradczych, pochodzących od osób prywatnych, organizacji pozarządowych, organów Unii Afrykańskiej, jak również jej państw członkowskich⁴⁰. 12 z nich zostało przez Trybunał Afrykański rozpatrzonych, 1 wniosek pozostaje nadal zawisły⁴¹.

Z analizy procedury dotyczącej opinii doradczych wynika, że mimo szerokiego spektrum zagadnień związanych z prawami człowieka, które mogą stać się przedmiotem takich opinii, Trybunał Afrykański nie korzystał z tej możliwości zbyt często. Po przejrzaniu wniosków można stwierdzić, iż znaczna część z nich nie została przez Trybunał Afrykański rozpatrzona z powodu braku spełnienia przesłanek dopuszczalności, które zostały wskazane w Regulaminie Trybunału Afrykańskiego⁴².

te, przynajmniej krótkoterminowo, nie mogą wnieść porównywalnego wkładu do Trybunału Afrykańskiego, ale właśnie z tego powodu pożądane jest, aby mogły one zwrócić się o opinie doradcze, *The Advisory...*, dz. cyt., s. 40.

³⁸ Por. art. 4 ust. 1 Protokołu do Karty Afrykańskiej w zw. z art. 68 Regulaminu Trybunału Afrykańskiego.

³⁹ Request No. 001/2011, *The Republic of Mali*; Request No. 002/2011, *The Great Socialist Peoples' Libyan Jamahiriya*; Request No. 001/2012, *Socio Economic Rights and Accountability Project (SERAP)*; Request No. 002/2012, *The Pan African Lawyers' Union (PALU) and Southern African Litigation Centre (SALC)*; Request No. 001/2013, *Socio Economic Rights and Accountability Project (SERAP)*; Request No. 002/2013, *The African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child on the Standing of the African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child before the African Court on Human and Peoples' Rights*; Request No. 001/2014, *Coalition on the international criminal court ltd/gte(ciccn), Legal defence& assistance project ltd/gte (ledap), Civil resource development & documentation center(cirddoc) and Women advocates documentation center ltd/gte(wardc)*; Request No. 002/2014, *Rencontre Africain pour la Défense des Droits de l'Homme (RADDHO)*; Request No. 001/2015, *Coalition on International Criminal Court LTD/GTE*; Request No. 002/2015, *The Centre for Human Rights, University of Pretoria (CHR) & The Coalition of African Lesbians (CAL)*; Request No. 001/2016, *The Centre for Human Rights, Federation of Women Lawyers Kenya, Women's Legal Centre, Women Advocates Research and Documentation Centre, Zimbabwe women Lawyers Association*; Request No. 002/2016, *Request for Advisory Opinion Association Africaine de Defense des Droits de l'Homme*.

⁴⁰ Pierwszy wniosek państwowy został złożony przez Mali w 2011 r., a następnie wycofany 7 marca 2012 r. Drugi wniosek złożony został w imieniu Libii przez nieumocowanego w tym zakresie pełnomocnika rodziny Kaddafi, a następnie wycofany 30 marca 2012 r., por. zarządzenie z 30 marca 2012 r. w sprawie *The Great Socialist Peoples' Libyan Jamahiriya*, Request No. 002/2011.

⁴¹ *Advisory Proceedings Statistical Summary*, <http://www.african-court.org/en/index.php/cases/2016-10-17-16-19-35#statistical-summary> [dostęp 09-12.2018].

⁴² W świetle regulacji art. 68 Regulaminu Trybunału Afrykańskiego wniosek o wydanie opinii doradczej powinien precyzyjnie wskazywać stawiane pytanie oraz konkretne

Działalność pozasądowa Trybunału Afrykańskiego

W rozpatrywanym okresie Trybunał Afrykański podjął szereg działań pozasądowych. Obejmują one m.in. współpracę z podmiotami zewnętrznymi, takimi jak: Unia Europejska⁴³, Niemiecka Agencja Współpracy Technicznej⁴⁴, Fundacja Konrada Adenauera⁴⁵, Duński Instytut Praw Człowieka czy Fundacja MacArthura⁴⁶. Dzięki tym działaniom i otrzymanej pomocy Trybunał Afrykański tylko w 2010 r. mógł m.in. przeprowadzić cztery sesje zwyczajne, przeszkolić swój personel, rozwinąć bibliotekę oraz podjąć działania promocyjne⁴⁷.

Z uwagi na fakt, iż jest dość młodą instytucją, Trybunał podejmuje również działania promocyjne, mające na celu podniesienie świadomości wśród zainteresowanych podmiotów, jak również przyspieszenie tempa ratyfikacji Protokołu do Karty Afrykańskiej i złożenia przez państwa deklaracji uznających jego jurysdykcję. W ramach działań autopromocyjnych Trybunał Afrykański był szczególnie aktywny w 2010 r. Obejmowały one organizację i uczestnictwo jego przedstawicieli w różnorodnych spotkaniach, debatach, sesjach czy kolokwium poświęconych problematyce ochrony praw człowieka. Jako przykład można wskazać uczestnictwo sędziów Trybunału w spotkaniach Komisji Unii Afrykańskiej, które dotyczyły rozwoju strategii praw człowieka dla Afryki, jak również udział w międzynarodowych warsztatach poświęconych wsparciu współpracy między regionalnymi i międzynarodowymi mechanizmami związanymi z promocją i ochroną praw człowieka⁴⁸.

postanowienia Karty Afrykańskiej lub innego instrumentu, do którego się odnosi, przedstawiać stan faktyczny, na którego tle pojawiło się pytanie prawne, oraz wymieniać osoby reprezentujące wnioskodawcę.

⁴³ Za sprawą programu *55 Million Euro Support Programme to the African Union* mógł dokonać rekrutacji i przeszkolenia personelu zarządzającego projektem.

⁴⁴ W ramach współpracy w sierpniu 2009 r. w Berlinie zorganizowano kolokwium, podczas którego regionalne trybunały praw człowieka (afrykański, amerykański i europejski) wymieniły się doświadczeniami i debatowały nad kwestiami dotyczącymi ochrony praw człowieka.

⁴⁵ Fundacja ta sfinansowała w 2007 r. wyjazdy studyjne członków Trybunału Afrykańskiego do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Amerykańskiego Trybunału Praw Człowieka, Niemieckiego Trybunału Konstytucyjnego, Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Międzynarodowego Trybunału Karnego.

⁴⁶ Fundacja zapewniła wsparcie finansowe dla wzmocnienia Biblioteki Trybunału Afrykańskiego.

⁴⁷ Szerzej zob. *Report of the African Court on Human and Peoples' Rights, Executive Council Eighteenth Ordinary Session*, 24–28 January 2011, Addis Ababa, Ethiopia, <http://www.african-court.org/en/images/Activity%20Reports/EXECUTIVE%20COUNCIL%20Eighteenth%20Ordinary%20Session%2024%20%2028%20January%202011%20Addis%20Ababa%20ETHIOPIA%20REPORT%20OF%20THE%20AFRICAN%20COURT%20ON%20HUMAN%20AND%20PEOPLES%20RIGHTS.pdf> [dostęp 09–12.2018].

⁴⁸ *Activity Report of the Court 2010*, <http://www.african-court.org> [dostęp 09–12.2018].

Począwszy od *Colloquium of Human Rights Courts and Similar Institutions*, które odbyło się w październiku 2010 r., Trybunał Afrykański przeprowadził seminaria i konferencje m.in. w Tanzanii, Malawii, Burkina Faso, Mali, Ugandzie, RPA, Mozambiku, Gabonie, Nigerii, Ghanie, Burundii, Etiopii i Senegalu⁴⁹.

W ramach działań związanych z obchodami 2016 r. jako Afrykańskiego Roku Praw Człowieka podkreślono wagę praw kobiet i w ramach Międzynarodowego Dnia Kobiet, zorganizowano seminarium *Prawa kobiet w ramach Protokołu z Maputo i dostęp do Trybunału Afrykańskiego* (8 marca 2016 r. w Aruszy, Tanzania). W dniach 8–9 września 2016 r. zorganizowano również dwudniowe szkolenie w Aruszy dla dziennikarzy z całego kontynentu. Następnie, 10 września 2016 r., odbyło się jednodniowe seminarium UNESCO, przygotowane we współpracy z Trybunałem Afrykańskim, *Wzmocnienie systemu sądownictwa i sądów afrykańskich w celu ochrony bezpieczeństwa dziennikarzy i bezkarności*⁵⁰.

W ramach działań pozasądowych Trybunał brał czynny udział w szczytach Unii Afrykańskiej. Uczestniczył w 31. i 32. zwyczajnej sesji Stałego Komitetu Przedstawicieli, 28. i 29. zwyczajnej sesji Rady Wykonawczej, jak również w 26. i 27. Zgromadzeniu Szefów Państw i Rządów Unii Afrykańskiej, które odbyło się w Addis Abebie w Etiopii i Kigali w Rwandzie.

Trybunał zajmował się ponadto wdrażaniem decyzji Rady Wykonawczej w zakresie badania wpływu na art. 34 ust. 6 Protokołu do Karty Afrykańskiej. Badanie to przeprowadzał we współpracy z państwami członkowskimi i organami Unii Afrykańskiej.

Mówiąc o pozasądowej działalności Trybunału Afrykańskiego, warto wskazać na publikację i rozpowszechnianie artykułów promocyjnych i reklamowych, jak również budowanie strony internetowej (<http://www.african-court.org>).

⁴⁹ *Report of the African Court on Human and Peoples' Rights on the Relevant Aspects Regarding the Judiciary in the Protection of Human Rights in Africa*, 8–9 November 2012, http://www.african-court.org/en/images/Other%20Reports/Report_of_the_African_Court_on_Human_and_Peoples_Rights_in_the_Protection_of_Human_Rights_in_Africa_final.pdf [dostęp 09–12.2018].

⁵⁰ Szerzej zob. *Report on the Activities of the African Court on Human and Peoples' Rights*, Executive Council Thirtieth Ordinary Session, 22–27 January 2017, Addis Abeba, Ethiopia, <http://www.african-court.org/en/index.php/publications/activity-reports/994-executive-council-thirtieth-ordinary-session-22-27-january-2017-addis-ababa-ethiopia-report-on-the-activities-of-the-african-court-on-human-and-peoples-rights> [dostęp 09–12.2018].

Zakończenie

Nie ulega wątpliwości, iż utworzenie przeszło 20 lat temu Trybunału Afrykańskiego było milowym krokiem przyczyniającym się do ochrony praw człowieka na kontynencie afrykańskim. Wydarzenie to należy ocenić bardzo pozytywnie, a potwierdzeniem tego jest nieustanny rozwój najmłodszego regionalnego trybunału praw człowieka w każdym wymiarze. Przez 20 lat istnienia Trybunał Afrykański udowodnił, iż odgrywa znaczącą rolę w promowaniu i ochronie praw człowieka w regionie. Do chwili obecnej 30 państw ratyfikowało Protokół do Karty Afrykańskiej, co oznacza, że większość krajów afrykańskich uznaje kompetencje Trybunału do interpretowania i monitorowania Karty Afrykańskiej. Będąc młodą instytucją na kontynencie spragnionym sprawiedliwości, Trybunał Afrykański wyznacza standardy praw człowieka uznane przez prawo międzynarodowe.

Nikt nie ma dziś wątpliwości, że od momentu powstania Trybunał Afrykański wspiera promocję i ochronę praw człowieka na kontynencie afrykańskim. Jest jedyną władzą sądowniczą Unii Afrykańskiej, której została powierzona ochrona tych praw. Wydaje się, że po dwóch dekadach swojej działalności Trybunał nie zawiodł, lecz spełnił oczekiwania tych, którzy dali mu szansę. Zdobył zaufanie nie tylko poszczególnych osób, ale także różnych podmiotów zaangażowanych w ochronę praw człowieka na Czarnym Lądzie.

Trzeba jednak pamiętać, że przed Trybunałem Afrykańskim nadal stoi ogromna liczba wyzwań, które mogą zagrozić osiągniętym dotychczas sukcesom i zmniejszyć skuteczność jego działania. Jednym z kluczowych wyzwań jest niski poziom ratyfikacji Protokołu do Karty Afrykańskiej. Równie znaczące wydają się brak składania przez poszczególne państwa deklaracji zezwalającej osobom fizycznym i organizacjom pozarządowym na bezpośredni dostęp do Trybunału Afrykańskiego czy niedostateczna skuteczność w zakresie wykonywania jego wyroków przez poszczególne państwa. Problemami, z którym boryka się nieustannie Trybunał Afrykański, są również niewystarczające zasoby ludzkie i fakt, że sędziowie pracują w niepełnym wymiarze godzin.

Zdaniem autorki należy docenić pracę Trybunału Afrykańskiego i rolę, jaką odgrywa on w afrykańskiej architekturze praw człowieka – i nie tylko. Mimo, że nie wydał wielu wyroków, przez ostatnie lata stał się kluczowym podmiotem ochrony praw podstawowych w regionie. Jest istotnym narzędziem w dążeniu do regionalnej integracji, pokoju, jedności i rządów prawa. Rozwój Afryki może nastąpić wyłącznie wówczas, gdy prawa człowieka będą chronione i promowane w odpowiedni sposób. Gwarantem ich przestrzegania może być Trybunał Afrykański, dzięki któremu Afryka dysponuje wielopoziomowym systemem praw człowieka, zbliżonym w wielu aspektach do systemu europejskiego i amerykańskiego.

Bibliografia

ŹRÓDŁA

Traktaty

- Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów, Nairobi, 27 czerwca 1981 r., UNTS, vol. 1520, s. 217.
- Akt Konstytucyjny Unii Afrykańskiej, Lomé, 11 lipca 2000 r., UNTS, vol. 2158, s. 3.
- Amerykańska Konwencja Praw Człowieka, San José, 22 listopada 1969 r., OAS TS No. 36, UNTS, vol. 1144, s. 123.
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, ETS No. 5, Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.
- Protokół o ustanowieniu Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka i Ludów, Ouagadougou, 10 czerwca 1998 r., OAU Doc. OAU/LEG/EXP/AFCHPR/PROT (III).

Dokumenty i sprawozdania

- Activity Report of the Court for 2006*, <http://www.african-court.org/en/images/Activity%20Reports/EIGHTH%20ORDINARY%20SESSION%2029%2030%20January%202007%20Addis%20Ababa%20ETHIOPIA%20AssemblyAU8%20VIII%20ACTIVITY%20REPORT%20OF%20THE%20COURT%20FOR%202006.pdf>.
- Advisory Proceedings Statistical Summary*, <http://www.african-court.org/en/index.php/cases/2016-10-17-16-19-35#statistical-summary>.
- Centre for Human Rights University of Pretoria, *Report. Rwanda's Withdrawal of its Acceptance of Direct Individual Access to the African Human Rights Court*, 22 March 2016, <http://www.bit.ly/2sFPMam>.
- Contentious Matters Statistical Summary*, <http://www.african-court.org/en/index.php/cases/2016-10-17-16-18-21>.
- The Contribution of the African Court on Human and Peoples' Rights to the Protection of Indigenous Peoples' Rights*, di Enzamaría Tramontana, *Ricercatrice di Diritto internazionale Università degli Studi di Palermo*, 14 Marzo 2014, <http://www.sipotra.it/wp-content/uploads/2018/03/The-Contribution-of-the-African-Court-on-Human-and-Peoples%E2%80%99-Rights-to-the-Protection-of-Indigenous-Peoples%E2%80%99-Rights.pdf>.

Porozumienie pomiędzy Unią Afrykańską, a Tanzanią dotyczące siedziby Trybunału Afrykańskiego, Addis Abeba, 31 sierpnia 2007 r., <http://www.african-court.org/en/images/Protocol-Host%20Agreement-Tanzania%20and%20AU.pdf>.

Report of the African Court on Human and People's Rights for 2007, <http://www.african-court.org/en/images/Activity%20Reports/EXECUTIVE%20COUNCIL%20Thirteenth%20Ordinary%20Session%2024%2028%20June%202008%20Sharm%20ElSheikh%20EGYPT%20REPORT%20OF%20THE%20AFRICAN%20COURT%20ON%20HUMAN%20AND%20PEOPLES%20RIGHTS.pdf>.

Report of the African Court on Human and Peoples' Rights, Executive Council Eighteenth Ordinary Session, 24–28 January 2011, Addis Abeba, Ethiopia, <http://www.african-court.org/en/images/Activity%20Reports/EXECUTIVE%20COUNCIL%20Eighteenth%20Ordinary%20Session%2024%2028%20January%202011%20Addis%20Ababa%20ETHIOPIA%20REPORT%20OF%20THE%20AFRICAN%20COURT%20ON%20HUMAN%20AND%20PEOPLES%20RIGHTS.pdf>.

Report of the African Court on Human and Peoples' Rights on the Relevant Aspects Regarding the Judiciary in the Protection of Human Rights in Africa, 8–9 November 2012, http://www.african-court.org/en/images/Other%20Reports/Report_of_the_African_Court_on_Human_and_Peoples_Rights_in_the_Protection_of_Human_Rights_in_Africa_final.pdf.

Report on the Activities of the African Court on Human and Peoples' Rights, Executive Council Thirtieth Ordinary Session, 22–27 January 2017, Addis Abeba, Ethiopia, <http://www.african-court.org/en/index.php/publications/activity-reports/994-executive-council-thirtieth-ordinary-session-22-27-january-2017-addis-ababa-ethiopia-report-on-the-activities-of-the-african-court-on-human-and-peoples-rights>.

Resolution on the Ratification of the Additional Protocol on the Creation of the African Court of Human and Peoples' Rights, 12 Annual Report Activity of the African Commission on Human and Peoples' Rights, annex IV, at 28 ACHPR/Res. 29(XXIV)1998.

Rules of the Court, http://www.african-court.org/en/images/Basic%20Documents/Final_Rules_of_Court_for_Publication_after_Harmonization_-_Final_English_7_sept_1_.pdf.

Rules of Procedure of the African Commission on Human and Peoples' Rights 2010, <http://www.achpr.org/instruments/rules-of-procedure-2010>.

Orzecznictwo

Abdoulaye Nikiema, Ernest Zongo, Blaise Ilboudo & Burkinabe Human and Peoples' Rights Movement v. Burkina Faso, wyrok z 28 marca 2014 r. (Merits), Application No. 013/2011.

African Commission on Human and Peoples' Rights v. Republic of Kenya, wyrok z 26 maja 2017 (Merits), Application No. 006/2012.

Amir Adam Timan v. The Republic of Sudan, decyzja z 30 marca 2012 r., Application No. 005/2012.

Baghdadi Ali Mahmoudi v. Republic of Tunisia, decyzja z 26 czerwca 2012 r., Application No. 007/2012.

Association des Juristes d'Afrique pour la Bonne Gouvernance v. Republic of Cote d'Ivoire, decyzja z 16 czerwca 2011 r., Application No. 006/2011.

Convention Nationale des Syndicats du Secteur Education (CONASYSED) v. Republic of Gabon, decyzja z 15 grudnia 2011 r., Application No. 012/2011.

Daniel Amare and Mulugeta Amare v. Republic of Mozambique and Mozambique Airlines, decyzja z 16 czerwca 2011 r., Application No. 005/2011.

Delta International Investments S.A., Mr and Mrs A.G.L. De Lange v. Republic of South Africa, decyzja z 30 marca 2012 r., Application No. 002/2012.

Efoua Mbozo'o Samuel v. Pan African Parliament, decyzja z 30 września 2011 r., Application No. 010/2011.

Ekollo M. Alexandre v. Republic of Cameroon and Federal Republic of Nigeria, decyzja z 23 września 2011 r., Application No. 008/2011.

Emmanuel Joseph Uko and Others v. Republic of South Africa, decyzja z 30 marca 2012 r., Application No. 004/2012.

Michelot Yogogo M'baye v. Republic of Senegal, wyrok z 15 grudnia 2009 r., Application No. 001/2008.

Rutabingwa Chrysanthé v. Republic of Rwanda, wyrok z 11 maja 2018 r., Application No. 022/2015.

Soufiane Ababou v. Peoples' Democratic Republic of Algeria, decyzja z 16 czerwca 2011 r., Application No. 002/2011.

Tanganyika Law Society, The Legal and Human Rights Centre & Reverend Christopher Mtikila v. United Republic of Tanzania, wyrok z 14 czerwca 2013 r. (Merits), Application No. 009/2011–011/2011.

Urban Mkandawire v. Republic of Malawi, wyrok z 28 marca 2014 r., Application No. 003/2011.

Youssef Ababou v. Kingdom of Morocco, decyzja z 2 września 2011 r., Application No. 007/2011.

Zongo v. Burkina Faso, wyrok z 28 marca 2014 r., Application No. 013/2011.

Wnioski o wydanie opinii doradczych

Request No. 001/2011, *The Republic of Mali*.

Request No. 002/2011, *The Great Socialist Peoples' Libyan Jamahiriya*.

Request No. 001/2012, *Socio Economic Rights and Accountability Project (SERAP)*.

Request No. 002/2012, *The Pan African Lawyers' Union (PALU) and Southern African Litigation Centre (SALC)*.

Request No. 001/2013, *Socio Economic Rights and Accountability Project (SERAP)*.

Request No. 002/2013, *The African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child on the Standing of the African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child before the African Court on Human and Peoples' Rights*.

Request No. 001/2014, *Coalition on the international criminal court ltd/gte (ciccn), Legal defence & assistance project ltd/gte (ledap), Civil resource development & documentation center (cirddoc) and Women advocates documentation center ltd/gte (wardc)*.

Request No. 002/2014, *Rencontre Africain pour la Défense des Droits de l'Homme (RADDHO)*.

Request No. 001/2015, *Coalition on International Criminal Court LTD/GTE*.

Request No. 002/2015, *The Centre for Human Rights, University of Pretoria (CHR) & The Coalition of African Lesbians (CAL)*.

Request No. 001/2016, *The Centre for Human Rights, Federation of Women Lawyers Kenya, Women's Legal Centre, Women Advocates Research and Documentation Centre, Zimbabwe Women Lawyers Association*.

Request No. 002/2016, *Request for Advisory Opinion Association Africaine de Defense des Droits de l'Homme*.

Zarządzenie z 30 marca 2012 r. w sprawie *The Great Socialist Peoples' Libyan Jamahiriya*.

Literatura

Bekker G., *The African Commission on Human and Peoples' Rights and Remedies for Human Rights Violations*, „Human Rights Law Review” 2013, vol. 13.

Biegon J., Killander M., *Human rights developments in the African Union during 2009*, „African Human Rights Law Journal” 2010, vol. 10.

Cole R.G.V., *The African Court on Human and Peoples' Rights. Will Political Stereotypes Form an Obstacle to the Enforcement of its Decisions?*, „The Comparative and International Law Journal of Southern Africa” 2010, vol. 43.

Eno R.W., *The jurisdiction of the African Court on Human and Peoples' Rights*, „African Human Rights Law Journal” 2002, vol. 2, No. 2.

Hopkins K., *The Effect of an African Court on the Domestic Legal Orders of African States*, „African Human Rights Law Journal” 2002, vol. 2, No. 2.

- Murray R., *Human Rights in Africa. From OAU to the African Union*, Nowy Jork 2004.
- Ssenyonjo M., *Direct Access to the African Court on Human and Peoples' Rights by Individuals and Non Governmental Organisations. An Overview of the Emerging Jurisprudence of the African Court 2008–2012*, „International Human Rights Law Review” 2013, vol. 2 (1), No. 17.
- Udombana N.J., *An African Human Rights Court and an African Union Court. A Needful Duality or a Needless Duplication?*, „Brooklyn Journal of International Law” 2003, vol. 28, No. 3.
- Udombana N.J., *The African Commission on Human and Peoples' Right and the Development of Fair Trial Norms in Africa*, „African Human Rights Law Journal” 2006, vol. 6, No. 2.
- Van der Mei A.P., *The Advisory Jurisdiction of the African Court on Human and Peoples' Rights*, „African Human Rights Law Journal” 2005, vol. 5, No. 1.

Źródła internetowe

<http://www.african-court.org/en/>, oficjalna strona internetowa Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka i Ludów.

STRESZCZENIE

Przedmiotem prezentowanego artykułu jest przegląd działalności najmłodszego z regionalnych trybunałów praw człowieka – Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka i Ludów. Rozpoczynając, autorka odwołuje się do celu powstania organu. Następnie czytelnik zostaje zapoznany z początkową działalnością organizacyjno-administracyjną, sądową, doradczą, jak również pozasądową Trybunału Afrykańskiego.

Z przeprowadzonej analizy wynika, iż ustanowienie trybunału było niezwykle ważnym wydarzeniem na kontynencie afrykańskim, mającym doniosłe znaczenie z punktu widzenia ochrony praw człowieka. Choć działalności orzeczniczej Trybunału Afrykańskiego nie można w żaden sposób porównać z działalnością orzeczniczą pozostałych trybunałów praw człowieka, nie ulega wątpliwości, iż jako jedyny organ sądowy Unii Afrykańskiej wyznacza standardy w zakresie praw człowieka w regionie. Od momentu wydania pierwszego swojego wyroku w 2009 r. trybunał doprowadził do odnowienia nadziei w afrykańskim systemie praw człowieka i stał się skutecznym instrumentem w dążeniu do regionalnej integracji, pokoju, jedności, rządów prawa. Działalność trybunału przyczyniła się do wzmocnienia poszanowania praw człowieka.

Niezależnie jednak od wskazanych powyżej pozytywnych zmian, przed Trybunałem Afrykańskim stoi wiele wyzwań. Dotyczą one m.in. niskiego poziomu ratyfikacji Protokołu do Karty Afrykańskiej, czy jeszcze niżej liczby złożonych deklaracji wymaganej mocą art. 34 ust. 6 Protokołu do Karty Afrykańskiej.

Słowa kluczowe: sądownictwo międzynarodowe, prawa człowieka, Afrykański Trybunał Praw Człowieka i Ludów, afrykański system praw człowieka

SUMMARY

The subject matter of this paper is an overview of the activities of the African Court on Human and People's Rights, the youngest regional human rights court. At the beginning the authoress reminds of the aim for which the Court was established. Then, she familiarizes the readers with the initial organizational, administrative, judicial, advisory and extra-judicial activities of the African Court.

The conducted analysis indicates that establishing the Court was a particularly significant event from the point of view of the human rights protection. Although the judicial functions of the African Court cannot be compared in any way with judicial functions of other human rights courts, there is no doubt that as the only judicial authority of the African Union it sets standards in the field of human rights in the region. Since issuing its first ruling in 2009, the Court has caused a revival of hopes in the African system of human rights and has become an effective instrument for pursuing regional integration, peace, unity and rules of law. The Court's activities contributed to strengthening the respect for human rights.

Yet, irrespective of the positive changes indicated above, the African Court faces many challenges. They refer to the low ratification rate of the Protocol to the African Charter or even a lower number of declarations required under Article 34 section 6 of the Protocol to the African Charter.

Key words: international jurisdiction, human rights, African Court on Human and Peoples' Rights, African human rights system